

Versologie

V sylabotónickém systému je nositelkou metra stopa = skupina hlásek s jedním metrickým přízvukem. Stopa obsahuje vždy *tezi* (těžkou dobu), která má přízvuk, a *arzi* (lehkou dobu), která přízvuk nemá. Lehkých dob může být i více.

– U
láska

– U U
nádobí

U –
a byl

sestupné stopy

vzestupná stopa

Metrický přízvuk

Označení: \acute{X} *přízvukná slabika*

X *nepřízvukná slabika*

Někdy se metrický přízvuk zcela shoduje s rytmem řeči:

Hrášek kvete.

$\acute{X}X \quad \acute{X}X$

$- U \quad - U$

DAKTYL

Tvořen třídobými daktylskými stopami, po tezi následují dvě arze: – U U

– U U / – U U / – U U / – U (U) neúplná stopa
Oblaky Země jsou synové tkliví,

– U U / – U U / – U U / – U (U) neúplná stopa
matičku Zemi si krví svou živí.

TROCHEJ

Tvořen dvoudobými trochejskými stopami,
po tezi následuje arze: – U

– U / – U / – U
Byltě jednou jeden

– U / – U / – (U) *neúplná stopa*
starý dobrý král.

DAKTYLOTROCHEJ

Daktylská stopa v pravidelném uspořádání
střídá trochejskou: – U U – U

– U U / – U / – U U
Zrcátko v zlatém oválu

– U U / – U / – U U
ztrácelo stříbro pomalu.

JAMB

Dvoudobá stopa, po arzi následuje teze: $U -$

$U - / U - / U - / U -$
Jak dlouhá noc - jak dlouhá noc -

$U - / U - / U - / U (-)$ *neúplná stopa*
Však delší mně nastává.

ANAKRUZE - PŘEDRÁŽKA

Slabika či skupina slabik rytmicky nedůrazných,
které jsou předražené před pravidelnou rytmickou řadu.

– U U/ – U U/ – U U/ –
... s mečem se křižoval blýskavý meč,

– U U/ – U U/ – U
zezadu po mně se točí

U/ – U U/ – U U/ – U U/ – U
v té uhelné masce dvě pardálí oči.

Césura - mezislovní předěl spadající dovnitř stopy, tj. hranice slova připadá doprostřed stopy.

U - / U - / U - / U -
Byl pozdní večer - první máj -

Dierese - hranice mezi slovy se kryje s hranicí stopy.

- U/ - U/ - U/ - U/ - U
Zřel jsem hvězdu, zřel jsem, Anno, tebe.
I I
césura césura

Rytmický rozbor a určení metra

Studijní tip: Josef Hrabák, Úvod do teorie verše

Zimní krajina

Λ - neúplná stopa

*Jak je asi nyní venku,
kde zněl hovor náš a smích?
Pusto v sadě, na nádvoří,
děsné ticho v alejích!*

´X X´X X´X X´X
´X´X´X X´X X´X Λ
´X X´X X´X X´X
´X X´X X´X X̄ Λ

*Cesta jako po vymřeni,
všudy sněhu modrý stín,
mlčí les a mlčí řeka,
mlčí jez a mlčí mlýn.*

´X X´X X´X X´X
´X X´X X´X X´X Λ
´X X´X X´X X´X
´X X´X X´X X´X Λ

8 1 8 0 8 0 5 0

Závěr: trochejské metrum

(7)
- U - U - U - U

František Ladislav Čelakovský

Toman a lesní panna (úryvek)

*Jiskra padla pod koníčkem,
sestra volá za bratříčkem:
„Slyš, Tománku, radu mou,
nedávej se doubravou;
objeď dolem k Svaté hoře,
ať nemám po tobě hoře,
dej se raděj v zápolí,
ať mě srdce nebolí.“*

Závěr: trochej

*Ǻ X Ǻ X Ǻ X Ǻ X
Ǻ X Ǻ X Ǻ X Ǻ X
Ǻ X X X Ǻ X Ǻ X
Ǻ X X X Ǻ X X
Ǻ X Ǻ X Ǻ X Ǻ X
X Ǻ X Ǻ X X Ǻ X
Ǻ X Ǻ X Ǻ X X
X X Ǻ X Ǻ X X
6 2 5 1 7 0 3 0
(5)*

- U - U - U - U

Jaroslav Vrchlický

Jarní romance (úryvek)

*Kam vkročil, zas ten starý led,
zas kroupy, sněhy, mrazy,
i rozpláče se kouzelník
a sám si hlavu srazí.*

*A teplý vánek po poli
zas pohrává si čile,
a z těla kmeta - jaký div!
sněženky vzrostly bílé.*

Závěr: jamb

X X́ X X X́ X́ X X́
X X́ X X́ X X́ X
X X́ X X X X́ X X
X X́ X X́ X X́ X

X X́ X X́ X X́ X X
X X́ X X X X́ X
X X́ X X́ X X́ X X́
X X X X́ X X́ X

1 7 0 5 1 8 0 2

U - U - U - U -

Jan Skácel

Uspávanka se sněhem a krásnou paní

V ledové sluji
z jinovatky krajkou
okolo hrdla krásná paní má

a zpívá šeptem,
zpívá uspávanku
a je to píseň celá stříbrná.

V zavátých úlech
včely střeží med,
ve sněhu zajíc
udělal si jamku,

a spi, můj hochu,
už i medvídek
celý se schoval
do zimního spánku.

V ledové sluji
z jinovatky krajkou
okolo hrdla krásná paní má

a zpívá šeptem,
zpívá uspávanku
a celou zem tou písní uspává.

Lyrická báseň je určena ke čtení dětem na dobrou noc, je to uspávanka, tedy ukolébavka, a už svou formální stavbou navozuje dojem klidu a usínání.

Četné dlouhé vokály, polysyndeton (hojně užití a) i zařazení refrénu, to vše vyvolává představu kolébání - klidného opakujícího se pohybu. První dvě strofy jsou tříveršové, ve variované podobě se jako refrén objevují opět v závěru básně, třetí a čtvrtá strofa mají po čtyřech verších: stovebně je tak báseň rozdělena na dvě části.

Úvodní a závěrečná část se nejvýrazněji přibližuje samotné písni, kterou zpívá krásná paní, jako vystřižená z pohádkového světa (můžeme ji chápat jako personifikovanou zimu, nebo prostě jako půvabnou královnu z pohádek).

Prostřední sloky otevírají prostor do jiného, reálného, světa, ve kterém usíná chlapec, stejně jako spí příroda venku (úly pod sněhem, zajíc v jamce, medvídek, který je možná skutečným zvířetem, možná dětskou hračkou, která svým „spánkem“ má jít dítěti příkladem).

Na začátku krásná paní zpívá tichou stříbrnou píseň. Na konci básně, v posledním, variovaném verši, už touto písní uspává celou zem. Svět reálný a svět pohádkový se tu propojují, skutečnost a sen splývají, kouzelná píseň ovládá i naši zemi. Splývá krása přírodního světa a světa poezie a fantazie.

Leitmotivy básně jsou zachyceny už v jejím názvu: je to spánek a zima. Obojí je evokováno řadou básnických obrazů, vytvářejících přesvědčivou atmosféru. Setkáme se tu s různými aspekty zimy (led, krajka z jinovatky, stříbrná barva, sníh a závěje), které se přirozeně propojují právě s motivy snu a spánku (zima jako období spánku přírody, šepot - tedy ticho, samotná uspávanka). A jak už jsme upozornili, motiv snu má přitom dvojí význam - reálný sen ve spánku a sen jako snění, v němž poetická skutečnost splývá se skutečností životní.